

“GECE BÜLBÜL, AĞARAN VAKTE KADAR..”

HÂFİZ VE ŞİRÂZ

Kâmil UĞURLU

Şehir tarihçileri şehrin bir nüve etrafında teşekkül ettiğini, bu nüvenin bir mâbet, medrese ve ticaret ünitelerinden ve bütün bunları kuşatan mahallelerden teşekkül ettiğini söylerler. Doğrudur, fakat istisnaları vardır. Büyük bir kültür alanının dörtbir tarafına meselâ dört direk dikilse, bu direklerden birine Firdevsî dense, diğerine Sâdî, bir diğerine Hayam ve nihâyet dördüncüsüne Hâfız denilse ve şehir denilen örgü bu dört direk arasına örülse, işte burası da şehir olur. Hatta Şirâz olur. Dünyanın en güzel şehirlerinden biri olur.

Şehri örmek için Hüdâ buraya malzemeyi bolca sunmuş. Bu dört ana direkten başka şairler, feylesoflar, şahlar, sultanlar, krallar, çiçekler, saraylar, güller, güller, güller, orkideler bezletmiş. Gül bahçeleriyle bir yol, bazan on kilometre devam ediyor.

On kilometre devam eden bir “Gülistan” başka yerde zor görülür.

* * *

Şirâz, Fars eyâletinin başkentidir. Kelime anlamı “sır şehri”dir. Farsça söylenişiyse “Şehr-i râz”ın kısaltmış ve yuvarlatılmışıdır.

İran’ın eyâletlerden teşekkül ettiğini, Şirâz’ın içinde yer aldığı Fars eyâletinin iki milyon nüfusu olduğunu söylediler. Fars eyâleti altı banliyö, kırksekiz merkez, altmış alt merkez (ilçe) ve yüzseksenbeş köyden oluşuyormuş. Şirâz’dan başka eyâlette onbeş şehir daha bulunuyormuş.

Şehir Kerim Han Zend Caddesi çevresinde yoğunlaşıyor. Lineer bir planlamaya sahip. Bu önemli caddenin sağında ve solunda ticaret, kültür ve vâsıflı yerleşimler yer alıyor. İyi oteller, lokantalar ve pahalı mağazalar caddenin kıyılarında bina edilmişler.

Cadde uzun süre şehrin yükünü sırtladıktan sonra, çıkışta **Bağ-ı Enar ve Bağ-i Tahtı** bölgesinde serbest kalıyor ve rahatlıyor. Buradan itibaren de bitmez tükenmez bir “Bağ” varlığı ziyâretçileri ziyâde etkiliyor. “**Cemşîd**” burada yaşamış ve ünü dünyayı tutan şaraplarını burada mayalamış. Bölgenin iklimi kaliteli üzüm yetiştirmek için nâdir bulunan yerlerin başındaymış.

Şirâz’ın İslâmiyetle tanışması Hz. Ömer döneminde vuku bulmuş. Bundan sonra hızlı bir gelişme yaşamış. 13. yy’da Şirâz, İslâm dünyasının büyük şehirlerinden biriydi. Bu özelliğini uzun süre devam ettirdi. Asya aksındaki nitelikli birçok mimarlık eserinin sanatkârları buradan götürülmüştür. Meselâ **Tac Mahal**’in usta mimarlarından birkaçı “**Şirâzi**”dir.

Fakat bunlardan daha fazla olarak **Şirâz’ı Hâfız ve Sâdî tanımlarlar.**

* * *

Tezkire-i Devletşâh'ta bir fasıl şöyle başlamaktadır:

“Hikâye ederler ki, Hâce (Hâfız-ı Şirâzî) çok lâtifeci ve zarif idi. Ondan birçok lâtifeler rivâyet olunur. Birisini burada zikretmek lâzım geldi.

Emir Timur, Gürgân yediyüz doksanbeşte Fars'ı zaptettiği ve Şah Mansur'u öldürdüğü vakit, Hâce Hâfız hayatta idi. Bir adam göndererek (onu) huzura çağırdı. Hâfız geldiği vakit, Timur: “Ben bu parlak kılıcımla dünyanın meskun yerlerinin büyük bir kısmını fetheyledim. Kendi vatanım ve pay-i tahtım olan Semerkand'a kadar olan binlerce kal'ayı yıktım, harabettim.

Sen miskin:

“Eğerrân Türk-i Şirâzi bedestâred dil-i mârâ

Be hâl-i hindûyeş bahşem Semerkand u Buhara”

Yâni, “eğer o Şirâz'lı Türk (kızı) bizim gönlümüzü hoş ederse, onun kara benine Semerkand ve Buhara'yı bağışlarım” dediğine göre, iki şehri Şirâz'lı bir güzelin benine satıyorsun” dedi.

Bunun üzerine Hâfız yeri öperek:

- “Ey âlemin sultanı, işte bu bol keseden cömertlik beni bu hâle getirdi” cevabını verdi.

Bu lâtife Timur'un hoşuna geldi. Ona bir şey demedi. Hâtâta iltifatta bulundu.⁶⁷

İran'da, Şirâz'da, Devletşâh'a rağmen bu beyte bir başka **“Hüsn'ü tevil”** bulmuşlar, bu mısraları okuyunca, Hâfız merhum:

- Hân'ım, size yanlış demişler. Dediğim o kelime Semerkand değil, (Semen gent) yâni üç kilo şeker, Buhara değil de (Du hurma) yâni iki hurma, dedim. Eh, bu fâkirin de bu kadar bağışı olsun, herhalde çok görmezsin, bağışlarsın, demiş, derler...

* * *

Sâdece bu mübârek zâtın ziyâreti için bile onca yol katedilebilir, Şirâz'a gidilebilir ve onun kabri başında zaman unutulabilir.

Ünlü **“Şuara Tezkiresi”**nde Devletşâh onu şöyle vâsfeyley:

“Nâdir yetişen, hayret ve taaccübe şâyân zattı. Sözleri beşer takadımın üstündeydi. Şüphesiz ki onlar, gayb âleminin vâridatıdır. Fakr meşrebindedir. Eskiler ona “gayb âleminin lisânı” (Lisân'ül gayb) derler. Sözleri sâde ve tekellüften âzâdedir. Fakat bununla bile o, hakikat-ı ilâhiyi bi gayri hakkın ifâde eylemiştir. Kemâli ve fazileti binihâyedir. Şairlik ki, onun en alt (asgari) mertebesidir. Mâlumat-ı Kur'an'da yegânedir. Zâhir ve bâtın ilimlerde de parmakla gösterilirdi.

.....

⁶⁷ Tezkire-i Devletşâh, Necati Lugal Tercümesi, İst. 1977, (1000 Temel Eser).

.....

Âl-i Muzaffer devleti zamanında Fars mülkünde, Şîrâz’da himmetinin yüceliği ve kimesneye râm olmaz sâde hayat yaşardı..”⁶⁸

* * *

Şîrâz’lı Hâfız, merhum **Yahya Kemal**’in ünlü şiirinde yeraldıktan sonra, memleketimizde en tanınan İran’lı olmuştu. Lise hayatımızda bu şiir, günlerimizi renklendirir ve gerçekten Şîrâz’ı hayal ettirirdi. Şiiri okuyan gençler (yaşı ne olursa olsun) bir hayal dünyasının kapısını aralar, kendilerini “serin servilerin” gölgelediği hârîka bir Gülistanda bulurlardı.

Ve bu gül bahçesinde her gün yeniden “kanayan rengiyle açan” bir gül görürlerdi. Kan rengiyle değil, kanayan rengiyle açan bir göl görürlerdi.

Bu düş bahçesinin bir kıyısında gece boyunca, ağaran vakitlere kadar ağlayan bülbülü fark ederler, onun âhenkli hüznüyle eski Şîrâz’ı hayal etmeye dururlardı.

Hâfız merhumun kabrini ziyâret ederken bu hayal bulutunun içindeydik. Hem **Hâce Hâfız Şems’-d-din Muhammed’e (Hâfız-ı Şîrâzî)**, hem de merhum **Yahya Kemal**’e olan hayranlığımız hayrete döndü. Şöyle bir söylenti vardı, söyleniyordu ve menkibe pek keyifliydi:

“Gül Sultan, babası Şah Bahar tarafından Gülistan vilâyetine vali tayin edildi. Ona yardımcı olarak Lâle, Nergiz, Sünbül, Servi, Irmak ve Meltem kulları tahsis edildi.

Gül Sultan, bir gün kendisine sunulan billûr kâsenin içindeki suda aksini gördü ve kendi güzelliğine âşık oldu. Pek gururlandı. Meltem dedi ki, “var git, dünyayı dolaş ve benden daha güzeli var mı, haber ver bana” dedi.

Meltem dağ-ı-taşı dolaştı. Denizler, deryalar aştı. Bir gün yanık ve sevdalı bir ses duydu. Bülbül adlı bir şehzâdeydi sesin sahibi. Dünyadan geçmiş, sevdası peşindeydi. Gülü görmüş ve ona yanmıştı.

“Düş peşime, seni ona götüreyim dedi Meltem. Ama umutlanmayasın ki o çok yücedir, kimseye gönül sunmaz..”

Yola düştüler. Bir ırmağa rastgeldiler. Onunla halleştiler, Bülbül derdini, dertli nağmelerle anlattı ona.

Irmak buna pek acıdı. Onu, komşusu Serviyle tanıştırdı: “Şah babanın kuludur bu garip servi. Sana minnet sunacaktır” dedi.

Onun bir dalında serviye konuk oldu âşık şehzâde.

---

⁶⁸ Tezkire-i Devletşah, a.g.e.

Konuk oldukları Servi, Hâfız'ın kabri gülistanındaydı. Serviye arz-ı hâl iderken sabahlar oldu, vaktin ağardığını bile bilemedi, yandı ve dinleyenleri de yaktı.

Gelgelelim, sesini Servi'den başkasına duyuramadı. Gecenin karanlığı onu anlamadı, Ay dede ve Yıldız milleti onu duyamadılar, sabahılan Hz. Güneş'e sığındı, gönlünü açtı. Dinlediler, sadece "vah vah" dediler. Onların hiçbirinden yardım göremedi zavallı âşık.

Utanarak, yüzünü Tanrı'ya çevirdi ve feryadını ona dua eyledi.

İşte bu saatten sonra Gül Sultan onun sesini duydu ve Nergis'i sesin sahibine elçi yolladı.

Elçi varıp durumu gördü, geldi arzetti. Gül Sultan oturduğu gurur kal'asını aşamadı, hatta dedi ki: "Bana âşık olmak bir hâd bilmezliktir. Atın onu Gülistan'dan.." Attılar.

Zaman yaman değirmendir. Her şeyi öğütür, kimsenin haberi olmaz. Gül Sultan'ın kalbi de zaman içinde yumuşadı ve ona haber saldı:

"Ey âşık'ı bîçâre, sabret, âşıkların acı çekmesi farzdır. Başkası olamaz.."

Bir gecenin sonunda Bülbül dayanamadı. Gülistan'da meşkeyleyen Gül Sultan hazretlerine bir yanık nağme yolladı, Nergis ile yolladı. Gül Sultan mektubu ciddiye alıp okumaya başlayınca Bülbül yere-göğe sığamaz oldu, ziyâde şâd oldu.

İnsanlar âleminde fesat olur da, çiçekler âleminde olmaz mı? Fesat her yerde ve her zaman vardır.

Susen, (kimi yerde ona zambak da derler) Bülbüle varıp neler neler söyledi.

"Sen beyhudeye âşıksın bre, dedi. Gül seni hiç sevmedi. İstersen git Diken'e sor" dedi.. Onu kandırdılar ve Gülistan'dan dışarıya uçurdular, yâni Hâfız'ın komşuluğundan onu azil ettiler.

Gül Sultan bunları duyunca meyus oldu, fakat ne çâre, zalim avcılar Bülbülü buldular, derdest edip Bahar Sultan'a sundular.

.....

Daha birçok haller oldu, en nihâye onu Gül'ünün bahçesine, Gülşene salıverdiler...

.....

Öylesine bir toy oldu ki, bunu cihan duydu. Muhteşem bir düğün kuruldu. Gökte yıldızlar, her biri eline bir mum alıp, ay ile meşveret kurdular. Bülbül kendi düğününün hânendesi oldu, şakıdı ha şakıdı. Onun şakıması bütün çerağları tutuşturdu. Gülşen nura garkoldu.

Böyle bir donanma görülmemiştir.

Gül, def çaldı. Goncaları ney üflediler, Benefşe'nin elinden çeng hiç düşmedi. Zambaklar musikârlarıyla, Lâleler kopuzlarıyla meclise revnâk verdiler. Rüzgâr bir âhenk tutturdu, Servi coşkuyla fark etti, bir sağa, bir sola savurdu kendini. Görenler onu sarhoş sandılar"⁶⁹

⁶⁹ Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül mesnevisinden nakleden Beşir Ayvazoğlu. Güller Kitabı. Ötüken, 1992, İst.

Bâkî'nin çağdaşı Kara Fazlî'nin **Gül ü Bülbül** mesnevisi, bizde çok tanınmaz ama, Gül-Bülbül aşkı üzerine yazılmış en güzel destandır. Fazlî, Kanunî'nin katledilen oğlu, Şehzâde Mustafa'nın divan katibiydi ve iyi şairdi.

* * *

Hâfız'ın kabri, onun adıyla anılan (Hâfiziye) semtte, gerçek bir gül bahçesi içindedir. Asırlık servilerin gölgelediği Gülşen, yaz-kış yaşayan ve ruhaniyetini günü her saatine yayan hârika bir alandır. Büyük şair, sessiz-sedâsız, yüzlerce yıldır burada uzanmış dinlenmektedir ve kendisini görmeye gelenleri ağırlamaktadır.

Vefatından 60-65 yıl sonra Şemseddin Yagmanî tarafından bu kabir ve bahçe yapılmaya başlandı. Alana önce su getirildi. Rûkn Âbâd'dan getirilen su, burada inşa edilen gösterişli bir havuza döküldü ve çevre bin çeşit çiçekle donatıldı. Serviler dikildi, İran'ın bütün gülleri burada sıraya girdiler.

Sonra ziyaretçi kabulüne başlandı. Bir santur eşliğinde hazretin şiirleri devamlı okunuyor şimdi..

Rehberimiz Rânâ Hanım, yüksek öğrenimini Türkiye'de yaptığı için, kusursuz Türkçe konuşuyordu. Hâfız'ın Divânından ve onun dilinden okuduğu gazelleri, bu fakir, Türkçe olarak (Abdûlbakıy Gölpinarlı hocanın çevirisinden) orada bulunanlara okudum, hem Türkler hem Farisîler onu anladılar.

Bu kısmete ulaşan şu fakir hangi makamlarda şükretmelidir ki, nimetin hakkına yaklaşmış olsun?

* * *

Sekiz-on basamakla çıkılan iyi düzenlenmiş bir platform üzerine, kürsî şeklinde, oniks mermerinden bir kabir yapılmış. Ziyaretçiler, elleriyle bu mermeri okşayıp, onun ruhaniyetine yaklaşmaya çalışıyordu.

Bütün bahçe, yani Gülistan, yani Gülşen'de, yerleşmiş bir gül kokusu vardı ve derin hissediliyordu.

Kabrin üstünde zarif bir kubbe mevcut ve onu yine sekiz zarif kolon taşıyor. Makber bugünkü şeklini **Kerim Han Zend** zamanında (1187 hicri) yılında almış.

Dünya üzerinden gelip-geçmiş en seçkin insanlardan birinin şu iki metremikaplık mermerin altında olduğunu düşünmek (onu tanıyanları) ürpertiyor olmalı.

Tâl'ik hatla lâhdin üzerine iki gazelini hakketmişler Hâfız'ın. Bahçede dönüp duran ve zaman zaman merdiveni çıkıp lâhdin kıyısına gelenlerin ellerindeki ciltli muntazam kitapların, onun divanı olduğunu gördük. Şairin makberine divan durup, onun divanından ona kendi şiirlerini okuyanlar ve onların çokluğu şaşırtıcıydı. Daha şaşırtıcı olan şey, onun divanının **havas**

arasında bir fal, bir niyet kitabı olarak itibar görmesiydi. Niyetine bir şeyler alan genç kız-erkek, sağ sayfa mı, sol sayfa mı, karar veriyorlar ve herhangi bir sayfayı açıyorlar. Okuyorlar ve niyetlerinin orada karşılık bulduğuna inanıyorlar. Bizdeki “**niyet çekirmek**” meselesinin İran uygulaması gibi bir şey.

* * *

Babası, o çok küçükken vefât etmiş. Birçok kardeşin en küçüğüymüş. Nafaka savaşına fırıncı çıraklığıyla başlamış. Okumak arzusu baskın çıkmış. Önce Hz. Kur'an'ı ezberlemiş. Hâfızlığı oradan geliyor. Dinî tahsilinin yanı sıra, başta Arap edebiyatı olmak üzere derin bir edebi kültürü vardır Şiraz'lı Hâfız'ın. Musikiyle ilgiliydi ve şampiyon bir satranççiydi.

Fakat bütün bu özelliklerinin önünde şairliği vardı. Bilenler söylüyorlar, bizim **klâsik Osmanlı şiirinin** temelini atan **Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necati** gibi büyük şairlerin temelinde Hâfız'ın etkisi vardır. Hindistan'dan Anadolu'ya, nerdeyse dünyanın yarısında onun ateşlediği gönüllerin olduğunu düşünmek müthiş bir şey.

* * *

Yahya Kemal merhumun biraz önce anlatılan bu menkibeden haberdar olduğu anlaşılıyor. Onun ilham sarayında bir beşerin kendine yer bulabilmesi kolay ulaşılabilecek bir merteye olmasa gerektir.

Bu şiiri hatırlıyorsunuz, değil mi?

“Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış

Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle

Gece bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış

Eski Şirâz'ı hayal ettiren âhengiyle.

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde

Gönlü heryerde buhurdan gibi yıllarca tüter

Ve serin serviler altında kalan kabrinde

Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.”

(Y. Kemal, Rindlerin Ölümü)

Kaynakça

- Devletşâh – Şuârâ Tezkiresi – Necati Lugal Tercümesi, İst. 1977 (1000 Temel Eser Serisi)
- Beşir Ayvazoğlu, Güller Kitabı, Ötüken İst., 1992.
- Rıdvan Canım, İran Seyahatnâmesi, Ülke, 2016, İst.
- Dr. Mustafa Dağdelen, Seyahatnâme Fotoğrafları, 2019, İst.